
Finantsinnovatsioon kui finantssektori Robin Hood

09. november 2020

Kümme aastat tagasi oli mul taskus tulipunane kokkuklapitav värvilise ekraani ja polüfooniliste helinatega Samsungi telefon. Telefonil oli ka WAP-brauser internetis surfamiseks, kuid andmemahupõhine interneti kasutamine polnud toona värske tudengi jaoks taskukohane ja kasutajakogemus oli samal ajal üsna ebameeldiv. Lisaks sai WIFI võrgus sülearvutiga asjad aetud. Maailm on selle kümne aastaga palju muutunud.

Niisamuti on muutunud finantssektor, mis lakkamatult kihab arutelust finantsinnovatsiooni üle. Eriti

kõmulisena on kasutusele võetud termin FinTech, mis on sulam sõnadest finants ja tehnoloogia ning mis peremehetseb justkui ühtse vihmavarjuna kõige üle, mis kätkeb endas tehnoloogia kasutamist finantssektoris. Kuigi põhimõtte on õige, ei ole selline vihmavarjukäsitlus siiski korrektne. Finantssektor pole kunagi lihtsalt paigal seisnud ja ka tehnoloogia kasutamine ei ole sektori jaoks midagi uut. Näiteks 19. sajandi keskpaigas võtsid pangad kasutusele itaalia füüsiku Giovanni Caselli leiutatud pantelegraafi, mis hilisema faksimasinna eelkäijana võimaldas esmakordselt üle võrgu saata väikseid mustvalgeid käsitsi loodud joonistusi. Nii said pangad endale tööriista, millega kontrollida klientide allkirjade õigsust harukontorites kohapeal. Hiljem on võrgu üle läinud ka suur osa kogu maailma finantstehingutest, süsteemi külge on liidestatud krediitilahendused ja ka sularaha saame kätte justkui seinast. Tihtipeale ei pea me enam oma finantsasjade liigutamiseks koduseinte vahelt lahkuma, suhtlus klientide ja teenuseosutajate vahel on korraldatav üle võrgu. See on küll kõik finantsinnovatsioon, aga see ei ole see finantsinnovatsioon, mida me mõistame tänapäeval FinTechi all. Viimasega tähistatakse paljuski 2007 – 2008 finantskriisijärgsel perioodil tekkinud nihet, kus finantssektori innovatsioonitempo muutus senisega võrreldes äkitselt eksponentsiaalseks. Definitsiooni kohaselt on FinTech endiselt uute tehnoloogiate kasutamine finantsteenuste osutamiseks ning selle tagajärjeks on uutmoodi ärimudelid, protsessid, rakendused või tooted. Vahe on aga tempos, millega need muudatused toimuvad, ja äkilisest käiguvahetusest tingitud tagajärgedest, mille osas on kaasaegsele finantsinnovatsioonile pandud peale harukordsed lootused.

Finantssüsteemi areng kajastub kiiremas majanduskasvus

Varasema perioodi innovatsioon finantssektoris on oma mastaabis olnud küll märkimisväärne, ent vähemalt sama märkimisväärne on olnud selle võimetus finantssektori ühiskondlikku rolli mõjutada. Ehkki senini ei ole suudetud seda lõpuni tõestada, on majandusteadlaste seas usk sellesse, et finantssüsteemi areng kajastub kiiremas majanduskasvus. Sellega paralleelselt eeldatakse, et tehnoloogiliste lahenduste suurema rolliga kaasneb süsteemi efektiivsemaks muutumine, mis peaks vähendama keskmiseid kulusid, mida ühiskond finantstavahendajatele teenuste eest tasub. Ometigi näitavad teadusuuringud midagi muud.

FinTechides nähakse jõudu, mis toob viimase osas pöördepunkti. Usutakse, et praeguse lainetuse mass ja kiirus on ühtekokku piisavalt suured, et tuua endaga finantssektoris kaasa fundamentaalseid muutuseid. Ja et need muutused seekord ei jookse lihtsalt liiva, vaid toovad reaalsed positiivsed mõjud igaüheni, kes selle sektoriga kuidagigi kokku puutub. Euroopa Komisjon, aga ka rahvusvahelised organisatsioonid nagu Maailmapank, OECD ja IMF on jaganud visiooni, kus FinTechide areng toob finantssektoris suurema avatuse, laiema valiku teenuseid ja oluliselt paranenud efektiivsuse teenuste osutamisel. Oodatakse, et FinTechid asuvad teenuseid pakkuma klientidele, kes on olnud senisest finantssüsteemist tõrjutud, toovad turule täiesti uusi finantsteenuseid ja paiskavad segi senised jõujooned olemasolevate finantsteenuste puhul, tuues täiendavat konkurentsi ja efektiivsust, mis jõuab viimaks ka klientideni.

Nii on FinTech sektor nagu uljas Robin Hood keset paksu finantsmetsa. Mitmed FinTech nähtused on alguse saanud siirast soovist tuua ühiskonnas muutuseid ja lahendada probleeme, mida traditsiooniline finantssektor ei ole suutnud lahendada. Tegemist on justkui altpoolt ülespoole toimuva demokratiseerimisprotsessiga, kus ohjad haaravad inimesed meie enda kõrvalt. Seda enam, et võrreldes traditsiooniliste finantsteenuste pakkujatega on FinTechide päralt mitu eelist, mis muudavad nad paindlikumaks ja kuluefektiivsemaks. Neil puudub enamasti füüsiline jaevõrk, nende infosüsteemid on algusest peale ehitatud tänapäevase maailmaga toime tulemiseks ning suur osa nende äriprotsessidest võib olla automatiseeritud. Kirsi tordile paneb asjaolu, et tehnoloogiaettevõtte rajamine on muutunud milleeniumivahetusega võrreldes tuhandeid kordi odavamaks, muutes oma väikese startup'i rajamise paljudele kättesaadavaks. FinTechide ajalugu ei ole veel piisavalt pikk, et öelda, kas neile pandud ootused suudetakse täita. Küll aga on üsna palju positiivseid indikaatoreid, et

FinTechide mõju on juba finantssektoris kohale jõudnud.

FinTechid püüavad traditsioonilisest finantssüsteemist kõrvalejäänuid

Näiteks on sotsiaalses mõttes üheks paeluvaks innovatsiooniks arenguriikides levima hakanud mikrokindlustus, kus madalad on nii kindlustuspreemiad kui ka kindlustatud summad, avades seeläbi kindlustustoodete turu inimestele, kes on seni sektori poolt pakutust kõrvale jäänud. Need on inimesed, kelle päevane sissetulek ulatub enamasti vaid mõne euron ja kelle puhul ühe saagi hävimine või mõni vähegi raskema haiguse diagnoos viiks neil majanduslikus mõttes hoobilt jalad alt. Selle turuni jõudmiseks on mõistagi kasutusele võetud tehnoloogia ning loogika on siin lihtne. Swiss Re hinnangul on maailmas ligikaudu 4 miljardit inimest, kellel pole ligipääsu tavapärasele kindlustusturule, samal ajal kui GSMA Intelligence mõõdikute kohaselt pole vaid 2,4 miljardil inimesel taskus mobiiltelefoni. 1,6 miljardit potentsiaalset klienti on seega vaid SMS-i kaugusel ja see on üks neist viisidest, kuidas mikrokindlustajad enda klientidega suhtlevad. Teenuse enda mõttes ei erine see nähtus aga klassikalisest kindlustusest kuigi palju, sest kindlustatakse kõikvõimalikke riske ja kindlustusmaksete arvutamine põhineb endiselt tüüpilistel riskimudelitel.

FinTechid ei püüa traditsioonilisest finantssüsteemist kõrvalejäänuid üksnes arengumaades, vaid ka kõrgelt arenenud riikides. Euroopa Liidu üks fookuspunkte finantsinnovatsiooni osas on ühisrahastus, milles nähakse enneolematut võimalust luua täiendav rahastuskanal väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele, mis tihtipeale ei ole suutelised saama rahastust traditsioonilisest finantssektorist. Ifo instituudi pikaajalises küsitluses on ka kõige paremate majanduskonjunktuuri näitajate juures vähemalt 15% Saksamaa väikese ja keskmise suurusega ettevõtetest märkinud, et neil on raskusi pangalt laenu saamisega. Probleem on eriti terav väga noorte ettevõtete puhul, millel ei ole ette näidata pikaajalist äritegevust ja mille osas pangad ei ole valmis üksnes väljakäidud idee põhjal laenuotsust tegema.

Ühisrahastuse puhul on seevastu täheldatud, et raha kaasanud ettevõtete taust on vähem tähtis kui toode või teenus, mida nad soovivad pakkuma hakata. Näiteks võib pidada ühisrahastust kogu virtuaalreaalsuse prillide maailma nurgakiviks. Ideed selliste prillide tootmiseks olid olemas juba sügaval 1990ndatel, kuid mitmed tagasilöögid viisid lõpuks olukorrani, kus keegi ei olnud valmis enam tehnoloogia väljatöötamiseks raha matma. Entusiastid arendasid tehnoloogiat endiselt edasi, kuid iga katse oma ettevõtmist laiendada ja pangalt rahastust saada sai sõnade „virtuaalreaalsuse prillid“ juures kiire lõpu. Aastaid hiljem, 2012. aastal, korraldas väike seltskond tehnoloogiahuvilisi enda loodud prototüübi edasiarendamiseks ühisrahastuskampaania, mis kogus kokku 2,5 miljonit dollarit – 10 korda enam, kui esialgu seatud eesmärk. Vähem kui kaks aastat pärast kampaania algatamist müüdi kogu ettevõtmine 2 miljardi dollari eest Facebookile ning tehnoloogia jõudis paljude suurte elektroonikatootjate portfelli.

Regulatsioonid võivad innovatsiooni toetada

Positiivsete näidete valguses ei ole üllatav, et uue finantsinnovatsiooni lainega on kaasnenud ka üleskutsed vältida uute lahenduste liigset reguleerimist, vältimaks innovatsiooni lämmatamist. Teatud piirini on nendel üleskutsetel alust, sest kõikide seniste reeglite kõige karmimal kujul rakendamine ei pruugi olla proportsionaalne FinTechidega kaasnevate riskidega. Samas tuleb mees pidada, et ka alareguleerimise korral on innovatsioonil halb komme lämbuda. Nobelist Robert Shilleri sõnul sõltub finantssüsteemi edu tervikuna sellest, kui palju on süsteemis usaldust ja kindlust. Häda on selles, et nii need kaks emotsiooni kui nende vastandid kahtlus ja hirm on ühtmoodi nakkavad. Kui laseme viimastel süsteemi sisse hiilida, on juba liiga hilja reageerida, et tagasi ree peale saada.

Nagu Shiller koos teise nobelisti George Akerlofiga enda raamatus „Phishing for Phools“ kirjeldab, on majandusteooria häda selles, et see arvestab üksnes täiesti ratsionaalse majandusliku käitumisega, aga mitte inimeste võimalike pahedega. Kogu maailma ajaloole tagasi vaadates ütleks

ilmselt iga neutraalne vaatleja, et netomõjudena on innovatsioon olnud ühiskonnale kasulik. Samas ei saaks ükski neutraalne hindaja öelda, et kõik innovatsioonid on olnud kasulikud või et kõiki innovatsioone oleks alati kasutatud heatahtlikult. Shiller ja Akerlof seovad selle meie võimega tunnetada teise inimese emotsioone. Ehkki empaatia teiste inimeste suhtes on üldiselt positiivne nähtus, loob kõrgendatud empaatiavõime aluse ka aru saada, kuidas panna teisi inimesi käituma enda huvides, isegi kui see ei pruugi olla nende huvides. See kajastub osaliselt ka innovatsioonide ajaloos, kus mõlemapoolse heaolu saavutamise kõrval on küllalt näiteid ka nendest innovatsioonidest, kus uus lahendus on kasu toonud ainult ühele osapooltele. Mõelge kas või eelmise kümnendi lõpus lühikest aega Eestit haaranud sendioksjoni palavikule. Robin Hoodi eesmärk võis ju olla üllas, kuid kui panna teda ühte patta kõikide tõllaröövlitega, on temagi maine rikutud.

Samas ei sünni kahju sugugi vaid siis, kui innovatsiooni kasutatakse sihitahlikult kurjasti ära. Valdavas enamuses on inimesed heatahtlikud ning peavad end uhkuse – ja õigusega – oma tegemistes igati ausateks. Ometigi ei ole inimloomus perfektne ja väikesed valed, kas siis enda või kellegi teise häbist päästmiseks, tulevad ikka ette. Tavapärasest sotsiaalses suhtluses ei ole sellest kuigi suurt probleemi ja kohati on leitud isegi, et prosotsiaalsed valed võivad omada positiivset mõju. Shiller ja Akerlof toovad aga välja, et majanduses ei toimi asjad niivõrd lihtsalt. Kui väikesed valed võetakse kasutusele konkurentsituatsioonis olevates ettevõtetes, hakkab muster korduma ja sellest võib peagi välja kasvada süsteemne probleem.

Kuritegevus on teinekord ajast ees

Kuna finantsinnovatsioon seisneb paljuski selles, et oluline osa meie suhtlusest finantssüsteemiga kolib digitaalsetesse kanalitesse, tasub mees pidada, et ka kuritegevus liigub ajaga kaasas ning on sellest isegi omajagu ees. On selge, et mida rohkem finantstehinguid toimub kübermaailmas, seda enam muutub ka küberkuritegevus oluliseks probleemiks. Seega peab finantsinnovatsiooni terviklik käsitus sisaldama ka tegevuskava selleks, et riiklikud jõustruktuurid oleksid võimelised seda tüüpi kuritegevust ennetama, seda jooksvalt tuvastama ning vajadusel kurjategijaid vastutusele võtma. See ei pruugi olla sugugi lihtne ülesanne, sest ka kurjategijad loovad pidevalt uusi tööriistu enda tegevuse varjamiseks.

Seega on finantsinnovatsioon oma tänapäevases kiires arengutempos kahtlemata ühiskonna jaoks väga oluline valdkond. Kui FinTechid suudavad täita neile pandud lootuseid demokratiseerida finantsteenuste pakkumist ja hoolitseda selle eest, et tehnoloogiline areng finantssektoris jõuab viimaks tõeliselt ka klientideni, on meie ühiskond tervikuna tõenäoliselt väga palju rikkam. Samas on finantsinnovatsioon väga habras ning juba täna on oluline, et kogu sektor tervikuna, sealhulgas FinTechid ise, traditsioonilised finantsteenuste pakkujad ja ka sektorit reguleerivad riigiasutused suhtuksid õhus olevatesse riskidesse täie tõsidusega. FinTechide toetamisel on ülimalt oluline saavutada õige tasakaal, kus nende loomulikku arengut ei piirata ebamõistlike nõudmistega, kuid kus samaaegselt ennetatakse nii suurte kui väikeste pettuste kuhjumist, mis võiks asjade ebasoodsal kokkulangemisel viia klientide usalduse kaotamiseni ja mõjuda seeläbi finantsinnovatsioonile pärssivalt.

Artikkel on kirjutatud portaalile Raamatupidamisuudised.

Mari-Liis Kukk